

Monika Stawiarska-Lietzau

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

W poszukiwaniu szczęśliwego twórcy – cechy osobowości transgresyjnej a zadowolenie młodzieży z życia

Wprowadzenie

Postulaty wychowania twórczego obecne są w naukach humanistycznych od wielu lat, wciąż jednak w praktyce edukacyjnej – dydaktycznej i wychowawczej – zmagamy się z niedostatkami w tym zakresie. Temat ten wydaje się coraz bardziej aktualny w dobie ciągłych zmian cywilizacyjnych: technologicznych, kulturowych i społecznych. Tym bardziej istotny staje się nacisk na wychowanie i kształcenie kompetencji i cech osobowości, które pozwolą młodym ludziom w sposób elastyczny i twórczy dostosowywać się do otoczenia, realizować swoje cele i osiągać życiową satysfakcję.

Celem niniejszego artykułu jest analiza psychotransgresyjnej koncepcji człowieka jako nowej płaszczyzny rozważań w zakresie oddziaływań edukacyjno-wychowawczych oraz jej związków z przeżywaniem zadowolenia z życia, a także prezentacja wyników badań pilotażowych dotyczących związków między wybranymi cechami osobowości powiązanych z zachowaniami transgresyjnymi a zadowoleniem z życia.

Główne założenia transgresyjnej koncepcji człowieka

J. Koziński przedstawił w kilku pracach (1987, 2001, 2002) transgresyjną koncepcję człowieka i wynikające z niej praktyczne implikacje, m.in. w zakresie oddziaływań edukacyjnych. Jest to koncepcja stosunkowo mało spopularyzowana, zatem poniżej przedstawione zostaną jej główne założenia.

Główną tezę psychotransgresjonizmu jest stwierdzenie, że człowiek jest bytem sprawczym, samodzielny, obdarzony wolnością wyboru i wewnątrzsterownym. Źródło jego działania znajduje się przede wszystkim w nim samym – podmiocie. Decyzje i działania człowieka wpływają przede wszystkim z jego unikatowej osobowości i motywacji ekstensywnej. Główną siłą napędową działań człowieka jest potrzeba potwierdzenia własnej wartości (hubrystyczna). Podnosi swoją wartość, dowartościowuje siebie przez działanie, szczególnie czyny o charakterze transgresyjnym.

Człowiek jako sprawca nastawiony jest na rozwój wewnętrzny i zewnętrzny – samodoskonalenie, przekraczanie granic własnych możliwości, zdobywanie i przekształcanie otoczenia. Dzięki temu kształtuje swoją osobowość i rozwija kulturę. Działania te służą także osiągnięciu dobrobytu i dobrostanu psychicznego.

Kozielecki dokonuje podziału aktywności poznawczej i praktycznej człowieka na dwa rodzaje działań: ochronne (zachowawcze) i transgresyjne.

Działania ochronne obejmują codzienne czynności człowieka, nawykowe, konwencjonalne i powtarzające się, które służą zdobywaniu dóbr niezbędnych do codziennej egzystencji i zachowaniu równowagi organizmu. Można do nich zaliczyć np. pokarm, dach nad głową, zdrowie, przeżycia erotyczne czy bezpieczeństwo osobiste (J. Kozielecki, 2001, s. 33). Wykonując je, człowiek wykorzystuje dobrze znane, wyuczone sekwencje zachowań, takie jak skrypty kulturowe, i postępuje zgodnie z nimi.

Natomiast zachowania transgresyjne polegają na

[...] przekraczaniu granic dotychczasowych możliwości i osiągnięć materialnych, społecznych czy intelektualnych, na wykroczeniu poza to, czym sprawca jest i co posiada (J. Kozielecki, 2001, s. 36).

Jako przykłady takich zachowań Kozielecki (2001, s. 18) wymienia: zajmowanie nowych terytoriów, konstruowanie wynalazków technicznych, łamanie stereotypów poznawczych czy artystycznych, zmagania o prawa człowieka, samokształcenie charakteru czy wyzwianie się z ograniczeń narzucanych przez naturę i kulturę. Są one źródłem innowacji i zmian, a także rozwoju osobistego.

Można wyróżnić kilka rodzajów transgresji (J. Kozielecki, 2001, 39–46).

1. Transgresje osobiste – polegają na przekroczeniu przez człowieka granic własnych umiejętności i osiągnięć. Zdobycie popularnego szczytu, samodzielne rozwiązanie trudnego równania matematycznego, namalowanie obrazu czy amatorskie ulepszenia techniczne to przykłady takich transgresji. Nie mają one wymiaru społecznego, gdyż granice te zostały już przesunięte przez inne osoby.
2. Transgresje historyczne – polegają na przesunięciu granic materialnych lub symbolicznych, których jeszcze nikt nie przekroczył. Wiążą się z czynami

nowatorskimi, bohaterskimi, takimi jak nowe odkrycia naukowe, zdobycie nowego terytorium, prekursorskie powieści.

3. Transgresje ekspansyjne – polegają na zdobywaniu i rozszerzaniu; nie wymagają zazwyczaj myślenia innowacyjnego, ale poprawiają jakość życia. Należą do nich: poszerzanie terytorium, zwiększanie kontroli nad naturą, poszerzanie granic wolności, przedłużanie życia, złamanie tabu kulturowego itp.
4. Transgresje twórcze – polegają na wytwarzaniu nowych pomysłów i idei, wiążą się zazwyczaj z działalnością naukową i artystyczną. Transgresje te przesuwają granice ludzkich osiągnięć i rozszerzają dotychczasowe granice poznania.
5. Transgresje konstruktywne i destruktywne – wiążą się z wymiarem etycznym aktywności człowieka, konsekwencjami działań poznawczych i praktycznych. Transgresje konstruktywne służą jednostce i innym osobom, wiążą się z wartościami pozytywnymi w danej kulturze. Natomiast transgresje destruktywne dotyczą promowania wartości negatywnych (zła) i są skierowane przeciw jednostce lub społeczności. Można do nich zaliczyć transgresje autodestruktywne, gdy aktywność jednostki koncentruje się na niej samej (np. samouszkodzenia, używki, samobójstwo).

Jak widać z powyższego przeglądu, działania transgresyjne mogą przybierać różne formy i prowadzić do zróżnicowanych efektów. Wyłączając transgresje destruktywne i autodestruktywne, wiążą się one jednak z ciągłym rozwojem i zwiększaniem dobrostanu jednostki w wymiarze osobistym lub społecznym – cywilizacyjnym i kulturowym.

Zachowania transgresyjne jako źródło zadowolenia z życia?

Badania nad uwarunkowaniami zadowolenia z życia systematycznie pokazują, że obiektywne warunki życia, takie jak bogactwo, małżeństwo, dzieci, zdrowie, wykształcenie, władza, mają stosunkowo niewielki związek z poczuciem jakości życia. Obiektywne wyznaczniki jakości życia wyjaśniają około 10% wariacji odpowiedzi w skalach szczęścia (J. Czapiński, 1994, 2005). Poczucie zadowolenia z życia wydaje się bardziej związane z psychologicznym funkcjonowaniem człowieka: temperamentem, niektórymi cechami osobowości, poznawczym i emocjonalnym reagowaniem na siebie i świat.

Czynnikiem, który wydaje się mieć istotny związek z dobrostanem psychicznym człowieka, jest **aktywność** – aktywne zaangażowanie człowieka w różne sfery życia. Na rolę aktywności w osiągnięciu zadowolenia z życia zwraca uwagę wielu autorów. T. Tomaszewski (1982) twierdzi, że mamy lepsze jakościowo, bardziej satysfakcjonujące życie, kiedy jesteśmy aktywni,

twórczy i zaangażowani w podstawowe formy działalności, takie jak praca, zabawa i nauka. M. Csikszentmihalyi (2005) w swojej koncepcji przepływu (*flow*) stawia tezę, że poczucie przepływu, czyli szczęścia, daje samo angażowanie się w pewne formy aktywności, szczególnie takie, jakie wymagają od jednostki pewnego wysiłku, zadania trudne i wymagające określonych umiejętności, stanowiące dla człowieka swoiste wyzwanie. Działania takie odpowiadają zachowaniom transgresywnym w koncepcji Kozieleckiego, który zauważa zresztą, że

[...] w trakcie wykonywania działań transgresywnych, szczególnie twórczych, rodzi się często stan świadomości zwany **przeplewem** (J. Kozielecki, 2001, s. 182).

Jest to stan pełnej koncentracji i zaangażowania w działanie, któremu towarzyszy poczucie siły i swobody oraz radości. Można zatem przypuszczać, że osoby życiowo aktywne, skłonne do podejmowania działań transgresywnych będą wykazywały wyższy poziom zadowolenia z życia w porównaniu z osobami takich działań niepodejmującymi.

Ludzie różnią się tendencją do podejmowania działań o charakterze transgresywnym. Należy zatem zapytać, od czego zależą różnice indywidualne w zakresie skłonności do podejmowania takich zachowań. Kozielecki (1987, 2001) twierdzi, że rozwój osobowości transgresywnej zależy od czynników genetycznych, środowiskowych, aktywności jednostki oraz zjawiska emergencji¹. Twierdzenia tego autora mają jednak charakter teoretyczny. Próby empirycznej weryfikacji uwarunkowań różnic indywidualnych w tym zakresie podjął się R. Studenski (2006). Uważa on, że,

[...] działania transgresywne są wspomagane zdolnościami poznawczymi oraz cechami osobowości, woli i motywacji. Dzięki zdolnościom poznawczym jednostka przełamuje nastawienia percepcyjne, spostrzega i rozumie złożoność przedmiotów oraz zjawisk. Cechy osobowości i woli zapewniają samodyscyplinę w realizacji formułowanych celów i powodują, że sama ich realizacja dostarcza przyjemności. Ułatwiają one również tolerowanie niepewności w dochodzeniu do celu, podnoszą gotowość do podejmowania ryzyka oraz generują motywację skłaniającą do autokreacji, podwyższania własnych kompetencji oraz wzmacniają dążenie do samodoskonalenia się (R. Studenski, 2006, s. 130).

Badania nad związkami między zachowaniami transgresywnymi a cechami osobowości wskazują, że osoby skłonne do takich zachowań wykazują jednocześnie wysoką skłonność do podejmowania ryzyka fizycznego i społecznego, wysoki poziom aspiracji i wewnątrzsterowność, a także wysoki poziom ekstrawersji (R. Studenski, 2006, s. 140).

¹ Zjawisko emergencji dotyczy zdolności do wewnętrznej dynamiki i samoorganizacji złożonych systemów, do których zaliczyć można osobowość człowieka. Dzięki temu w obrębie systemu pojawiają się spontanicznie nowe właściwości i jakości, których nie można wyprowadzić z elementów tworzących całość.

Biorąc pod uwagę osobowościowe uwarunkowania różnic indywidualnych w zakresie skłonności do podejmowania zachowań transgresyjnych oraz zakładane zależności między zadowoleniem z życia a działaniami transgresyjnymi przyjęto do empirycznej weryfikacji następujący problem badawczy: **Czy istnieje związek między zadowoleniem z życia a cechami osobowości powiązanymi z zachowaniami transgresyjnymi: skłonnością do ryzyka, nadzieją na sukces i ekstrawersją?**

Na podstawie przyjętych założeń sformułowano hipotezę badawczą zakładającą, że **istnieje pozytywna korelacja między zadowoleniem z życia a cechami osobowości powiązanymi z zachowaniami transgresyjnymi: skłonnością do ryzyka, nadzieją na sukces i ekstrawersją.**

Założenia metodologiczne badań własnych

Prezentowane w niniejszym artykule badania mają charakter pilotażowy, a ich celem była wstępna analiza postawionego problemu badawczego.

Za zmienną zależną przyjęto zadowolenie z życia rozumiane jako subiektywnie spostrzegana lub odczuwana własna pomyślność, dobry stan własnego życia (J. Czapiński, 1994). Zmienną tę określono na podstawie stworzonej przez Czapińskiego (1994, 2001) cebulowej teorii szczęścia. Zgodnie z tą teorią na zadowolenie z życia składają się trzy aspekty (warstwy) szczęścia:

- 1) **wola życia** – warstwa najgłębsza – pozytywna postawa wobec życia, uwarunkowana genetycznie, najbardziej stabilna, najslabiej reagująca na zewnętrzne czynniki;
- 2) **ogólny dobrostan psychiczny** – warstwa pośrednia – przeżywane emocjonalnie lub wyrażone poznawczo ogólne zadowolenie z życia (subiektywnie doświadczana jakość życia, ogólne poczucie szczęścia);
- 3) **zadowolenie z poszczególnych dziedzin życia (satysfakcje cząstkowe)** – warstwa zewnętrzna – najbardziej wrażliwa na zewnętrzną rzeczywistość, obejmująca zadowolenie z poszczególnych obszarów życia, takich jak praca, rodzina, dzieci, dochody, przyjaciele, warunki mieszkaniowe.

Do pomiaru poszczególnych warstw zadowolenia z życia wykorzystano skalę zaproponowaną przez J. Czapińskiego (1994). Pragnienie życia – wolę życia zmierzono za pomocą pytania: Jak silne w tych dniach jest twoje pragnienie życia? Badani mieli za zadanie zaznaczenie odpowiedzi na 9-stopniowej skali (gdzie: 0 – w ogóle nie chce mi się żyć, a 9 – bardzo mocno chce mi się żyć). Ogólny dobrostan psychiczny – globalną ocenę życia mierzono za pomocą Drabinki Cantrilla, gdzie badani zaznaczali na skali od 0 do 10 ogólne zadowolenie ze swojego życia obecnie i za 5 lat (0 – najgorsze życie, jakiego mógłbym się spodziewać; 10 – najlepsze życie, jakiego mógłbym się spodziewać). Zadowolenie z poszczególnych dziedzin życia (satysfakcje

częstkowe) badani określali na 6-stopniowej skali (od 1 – bardzo niezadowolony, do 6 – bardzo zadowolony; 0 – jeśli nie dotyczy). W badaniu uwzględniono następujące dziedziny życia:

- stosunki z najbliższymi w rodzinie (rodzina),
- sytuację finansową własnej rodziny (finanse),
- stosunki z kolegami/grupą przyjaciół (koledzy),
- swój stan zdrowia (zdrowie),
- swoje osiągnięcia życiowe (osiągnięcia),
- sytuację w kraju (Polska),
- miejsce pracy/nauki (nauka),
- warunki mieszkaniowe oraz otoczenie miejsca zamieszkania (mieszkanie),
- poziom dostępnych usług (usługi),
- perspektywy na przyszłość (perspektywy),
- życie seksualne (seks),
- wykształcenie,
- sposób spędzania wolnego czasu (czas wolny),
- małżeństwo/związek partnerski (małżeństwo),
- normy moralne własnego społeczeństwa (moralność).

Za zmienne niezależne przyjęto nadzieję na sukces, skłonność od ryzyka oraz cechy osobowości w ujęciu „wielkiej piątki” (Big Five). W definiowaniu nadziei na sukces oparto się na koncepcji nadziei C.R. Snydera (za: M. Łaguna, J. Trzebiński, M. Zięba, 2005). Zgodnie z tym ujęciem nadzieja rozumiana jest jako pozytywny stan motywacyjny, oparty na wzajemnie z sobą powiązanych dwóch rodzajach przekonań: że ma się silną wolę i wystarczające kompetencje do podejmowania różnych rodzajów aktywności. Do pomiaru nadziei na sukces wykorzystano Kwestionariusz Nadziei na Sukces (KNS). Kwestionariusz składa się z 12 twierdzeń i pozwala na oszacowanie wskaźnika ogólnego poziomu nadziei na sukces (im wyższy wynik, tym większa nadzieja na sukces) oraz pomiar dwóch komponentów nadziei:

- **przekonanie o posiadaniu silnej woli**, czyli świadomość własnej skuteczności ujawniana w inicjowaniu dążenia do celu i trwaniu w nim;
- **przekonanie o umiejętności znajdowania rozwiązań**, czyli świadomość własnej wiedzy i kompetencji intelektualnych, ujawniana w sytuacjach wymagających wymyślenia lub poznania nowych sposobów prowadzących do osiągnięcia celu.

Skłonność do ryzyka rozumiana jest jako uogólniona tendencja jednostki do podejmowania ryzyka. Ma charakter cechy ciągłej, rozciągającej się na kontinuum od bardzo dużej skłonności do ryzyka do bardzo dużej awersji do ryzyka. Behawioralnym korelatem skłonności do ryzyka jest podejmowanie zachowań ryzykownych. Do pomiaru skłonności do ryzyka wykorzystano Test Zachowań Ryzykownych (TZR) R. Studenskiego (2002). Test składa się z 25 twierdzeń i mierzy deklarowaną przez osoby badane częstość angażowania się w sytuacje o podwyższonym ryzyku oraz częstość doznawania

satysfakcji w powiązaniu z zachowaniem ryzykownym lub w następstwie takiego zachowania. Wysokie wyniki uzyskane w teście TZR wskazują na częste angażowanie się danej osoby w zachowania ryzykowne.

Do zdefiniowania pojęcia ekstrawersji wykorzystano pięcioczynnikowy model osobowości Costy i McCrae. Model ten obejmuje następujące cechy osobowości:

- **neurotyczność** – podatność na doświadczanie negatywnych emocji, takich jak strach, zmieszanie, niezadowolenie, gniew, poczucie winy oraz wrażliwość na stres psychologiczny;
- **ekstrawersja** – liczba i jakość interakcji społecznych oraz poziom aktywności, energii i zdolność do odczuwania pozytywnych emocji;
- **otwartość na doświadczenie** – tendencja jednostki do poszukiwania i pozytywnego wartościowania doświadczeń życiowych, tolerancja wobec nowości i ciekawość poznawcza;
- **ugodowość** – pozytywne *vs* negatywne nastawienie do innych ludzi, orientacja interpersonalna przejawiająca się w altruizmie *vs* antagonizmie, doświadczanych w uczuciach, myślach i działaniu;
- **sumiennność** – stopień zorganizowania, wytrwałości i motywacji jednostki w działaniach zorientowanych na cel.

Pomiaru cech osobowości dokonano na podstawie kwestionariusza NEO-FFI (B. Zawadzki i in., 1998). Kwestionariusz składa się z 60 twierdzeń, po 12 twierdzeń w odniesieniu do każdej skali. Wyniki surowe zawierają się w przedziale od 0 do 48; im wyższy wynik, tym większe nasilenie danej cechy.

Grupę badawczą stanowili studenci Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, w wieku 19–25 lat ($M = 21,6$; $SD = 1,86$). W badaniach wzięło udział ogółem 119 osób, w tym 79 kobiet i 40 mężczyzn. Do weryfikacji przyjętej hipotezy wykorzystano analizę korelacji r-Pearsona.

Wyniki

Wymiary zadowolenia z życia a nadzieja na sukces

Wyniki przedstawiające związki między wymiarami zadowolenia z życia a nadzieją na sukces przedstawiają tabele 1 i 2. W tabeli 1 znajdują się dane dotyczące zależności między nadzieją na sukces a głębszymi warstwami zadowolenia z życia – pragnieniem życia oraz globalnym zadowoleniem z życia – teraz i za 5 lat. Istotne pozytywne korelacje odnotowano dla wyniku ogólnego w zakresie nadziei na sukces i jednego z komponentów nadziei – siły woli. Wyniki te korelują pozytywnie z pragnieniem życia i globalnym zadowoleniem z życia teraz. Wartości korelacji w przedziale 0,21–0,25 wskazują, że związki między tymi zmiennymi są dosyć słabe.

Tabela 1. Związki między pragnieniem życia i globalnym zadowoleniem z życia a nadzieją na sukces

Zadowolenie z życia	Nadzieja na sukces		
	KNS – wynik ogólny	KNS-R umiejętność znajdowania rozwiązań	KNS-W siła woli
Pragnienie życia	0,23*	0,14	0,25**
Globalne zadowolenie teraz	0,21*	0,11	0,25*
Globalne zadowolenie za 5 lat	0,18	0,13	0,18

Korelacje istotne statystycznie oznaczone gwiazdką:

* $p < 0,01$; ** $p < 0,001$; *** $p < 0,0001$

Źródło: wszystkie tabele w opracowaniu własnym.

Silniejsze zależności odnotowano dla związków między nadzieją na sukces – wynikiem ogólnym oraz siłą woli a satysfakcjami częściowymi. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 2, istnieją dosyć silne pozytywne korelacje między siłą woli a zadowoleniem ze sposobu spędzania czasu wolnego ($r = 0,56$), z osiągnięć ($r = 0,55$) i wykształcenia ($r = 0,48$).

Tabela 2. Związki między globalnym zadowoleniem z poszczególnych dziedzin życia (satysfakcjami częściowymi) a nadzieją na sukces

Satysfakcje częściowe	KNS wynik ogólny	KNS-R umiejętność znajdo- wania rozwiązań	KNS-W siła woli
Rodzina	0,10	-0,04	0,07
Finanse	0,27**	0,15	0,31**
Koledzy	0,24*	0,20	0,39***
Zdrowie	0,16	0,10	0,18
Osiągnięcia	0,35***	0,05	0,55***
Polska	-0,14	-0,18	-0,05
Nauka	0,15	0,00	0,27**
Mieszkanie	0,24*	0,13	0,28**
Usługi	0,27**	0,21*	0,25**
Perspektywy	0,25*	0,12	0,31**
Seks	0,19*	0,16	0,17
Wykształcenie	0,36***	0,15	0,48***
Czas wolny	0,42***	0,15	0,56***
Małżeństwo	0,10	0,07	0,11
Moralność	0,01	-0,06	0,08

Korelacje istotne statystycznie oznaczone gwiazdką:

* $p < 0,01$; ** $p < 0,001$; *** $p < 0,0001$

Umiarkowaną siłę związków odnotowano dla zadowolenia ze stosunków z kolegami ($r = 0,39$), finansów ($r = 0,31$), perspektyw na przyszłość ($r = 0,31$), miejsca zamieszkania ($r = 0,28$), miejsca nauki ($r = 0,27$) i poziomu usług ($r = 0,25$). Podobnie kształtują się zależności między wynikiem ogólnym nadziei na sukces a satysfakcjami cząstkowymi, choć siła związków jest słabsza: czas wolny ($r = 0,42$), wykształcenie ($r = 0,36$), osiągnięcia ($r = 0,35$), poziom usług i sytuacja finansowa ($r = 0,27$), perspektywy na przyszłość ($r = 0,25$), stosunki z kolegami i miejsce zamieszkania ($r = 0,24$), życie seksualne ($r = 0,19$). Komponent nadziei, jaki stanowi przekonanie o umiejętności znajdowania rozwiązań, koreluje pozytywnie jedynie z zadowoleniem z usług, choć siła związku jest tutaj słaba ($r = 0,21$).

Wymiary zadowolenia z życia a cechy osobowości (NEO-FFI)

W tabelach 3 i 4 przedstawiono wyniki dotyczące zależności między zadowoleniem z życia a cechami osobowości. Hipoteza zakładała pozytywną korelację zadowolenia z życia jedynie z ekstrawersją, przeanalizowano jednak związki zadowolenia z życia także z pozostałymi cechami „wielkiej piątki”.

Tabela 3. Związki między pragnieniem życia i globalnym zadowoleniem z życia a cechami osobowości

Zadowolenie z życia	Cechy osobowości				
	NEU	EKS	OND	UGD	SUM
Pragnienie życia	-0,38***	0,28**	-0,12	0,19*	0,04
Globalne zadowolenie teraz	-0,19*	0,08	0,02	0,19*	0,19*
Globalne zadowolenie za 5 lat	-0,22*	0,27**	-0,02	-0,03	0,15

Korelacje istotne statystycznie oznaczone gwiazdką

* $p < 0,01$; ** $p < 0,001$; *** $p < 0,0001$

Ekstrawersja koreluje pozytywnie z pragnieniem życia ($r = 0,28$) i ogólnym zadowoleniem z życia, ale jedynie w perspektywie za 5 lat ($r = 0,27$) (tabela 3). Obie te zależności są umiarkowanie silne. Odnotowano także umiarkowanie pozytywne korelacje z zadowoleniem z poszczególnych dziedzin życia dla 7 spośród 15 sfer życia (tabela 4): relacje z kolegami ($r = 0,36$), osiągnięcia ($r = 0,33$), wykształcenie ($r = 0,27$), sposób spędzania czasu wolnego ($r = 0,27$), miejsce zamieszkania ($r = 0,26$), relacje rodzinne ($0,22$) i poziom usług ($r = 0,22$). Co ciekawe, pojawiła się wśród wyników jedna zależność odwrotna – poziom ekstrawersji koreluje negatywnie z zadowoleniem z sytuacji w Polsce ($r = -0,21$), co wskazuje, że im bardziej ekstrawertyczna jest osoba, tym bardziej niezadowolona z sytuacji w Polsce.

Tabela 4. Związki między zadowoleniem z poszczególnych dziedzin życia (satysfakcjami częściowymi) a cechami osobowości

Satysfakcje częściowe	NEU	EKS	OND	UGD	SUM
Rodzina	-0,09	0,22*	-0,05	0,34***	0,15
Finanse	-0,31**	0,07	-0,07	-0,09	0,08
Koledzy	-0,40***	0,36***	-0,01	0,27**	0,16
Zdrowie	-0,40***	0,16	-0,04	-0,08	0,04
Osiągnięcia	-0,51***	0,33**	-0,21*	0,13	0,23*
Polska	0,13	-0,21*	0,00	0,18	-0,08
Nauka	-0,19*	0,14	-0,16	0,31**	0,13
Mieszkanie	-0,38***	0,26**	-0,04	0,16	0,10
Usługi	-0,30**	0,22*	0,04	0,05	-0,01
Perspektywy	-0,35***	0,17	0,10	0,14	0,07
Seks	-0,39***	0,17	0,04	-0,21*	-0,06
Wykształcenie	-0,36***	0,27**	-0,02	0,24	0,26**
Czas wolny	-0,43***	0,27**	0,06	0,13	0,30**
Małżeństwo	-0,23*	0,08	-0,01	0,01	0,02
Moralność	-0,07	0,07	-0,12	0,27**	0,01

Korelacje istotne statystycznie oznaczone gwiazdką

* $p < 0,01$; ** $p < 0,001$; *** $p < 0,0001$

Jeżeli chodzi o inne cechy osobowości, to wyraźne i dość silne są zależności zadowolenia z życia w różnych jego wymiarach z neurotycznością. Wszystkie korelacje mają charakter ujemny, co wskazuje, że im wyższe natężenie tej cechy, tym zadowolenie z życia mniejsze. Neurotyczność jest dosyć silnie powiązana z najgłębszą warstwą szczęścia – pragnieniem życia ($r = -0,38$), i znacznie słabiej z globalnym zadowoleniem z życia – teraz ($r = -0,19$) i za 5 lat ($r = -0,21$). Wykazuje także silne i umiarkowane korelacje z większością satysfakcji częściowych: osiągnięciami ($r = -0,51$), sposobem spędzania czasu wolnego ($r = -0,43$), relacjami z kolegami ($r = -0,40$), zadowoleniem ze swojego stanu zdrowia ($r = -0,40$), życiem seksualnym ($r = -0,39$), miejscem zamieszkania ($r = -0,38$), wykształceniem ($r = -0,36$), perspektywami na przyszłość ($r = -0,35$), stanem finansów ($r = -0,30$), poziomem usług ($r = -0,30$), zadowoleniem z małżeństwa/związku ($r = -0,23$) oraz najsłabszą korelację z zadowoleniem z miejsca nauki ($r = -0,19$).

Spośród pozostałych cech „wielkiej piątki” odnotowano bardzo słabe pozytywne związki ugodowości z pragnieniem życia ($r = 0,19$) oraz ugodowości i sumienności z globalnym zadowoleniem z życia teraz ($r = 0,19$). Cechy te korelują także pozytywnie, choć niezbyt silnie z niektórymi satysfakcjami częściowymi: ugodowość z zadowoleniem z relacji w rodzinie ($r = 0,34$), miejsca nauki ($r = 0,31$), relacji z kolegami ($r = 0,27$) oraz norm moralnych społeczeństwa ($r = 0,27$), natomiast sumiennosc z zadowoleniem ze sposobu spędzania czasu wolnego ($r = 0,30$), wykształceniem ($r = 0,26$) i osiągnięciami

($r = 0,23$). Dodatkowo odnotowano dwie korelacje negatywne: ugodowości z zadowoleniem z życia seksualnego ($r = -0,21$) oraz otwartości na doświadczenie z zadowoleniem z własnych osiągnięć ($r = -0,21$).

Wymiary zadowolenia z życia a skłonność do ryzyka

Wyniki dotyczące związków między zadowoleniem z życia a skłonnością do ryzyka zostały zaprezentowane w tabelach 5 i 6. Oczekiwano pozytywnej zależności między tymi zmiennymi. Uzyskane rezultaty nie potwierdzają jednak jej istnienia. Korelacje między skłonnością do ryzyka a głębszymi warstwami zadowolenia z życia – pragnieniem życia i globalnym zadowoleniem z życia są statystycznie nieistotne, a co ciekawe, na poziomie trendu wykazują zależność ujemną (tabela 5).

Tabela 5. Związki między pragnieniem życia i globalnym zadowoleniem z życia a skłonnością do ryzyka

Zadowolenie z życia	Skłonność do ryzyka
Pragnienie życia	-0,18
Globalne zadowolenie teraz	-0,17
Globalne zadowolenie za 5 lat	-0,09

Tabela 6. Związki między zadowoleniem z poszczególnych dziedzin życia (satysfakcjami cząstkowymi) a skłonnością do ryzyka

Satysfakcje cząstkowe	Skłonność do ryzyka
Rodzina	-0,25*
Finanse	0,05
Koledzy	-0,02
Zdrowie	0,20*
Osiągnięcia	-0,08
Polska	-0,11
Nauka	-0,10
Mieszkanie	0,04
Usługi	0,06
Perspektywy	0,05
Seks	0,20*
Wykształcenie	-0,22*
Czas wolny	0,01
Małżeństwo	-0,07
Moralność	-0,11

Korelacje istotne statystycznie oznaczone gwiazdką

* $p < 0,01$; ** $p < 0,001$; *** $p < 0,0001$

Jeżeli chodzi o związek skłonności do ryzyka z zadowoleniem z poszczególnych dziedzin życia (satysfakcjami cząstkowymi), odnotowano kilka istotnych statystycznie, choć niezbyt silnych zależności (tabela 6). Skłonność do ryzyka koreluje pozytywnie z zadowoleniem z życia seksualnego ($r = 0,20$) oraz własnego zdrowia ($r = 0,20$), negatywnie zaś z zadowoleniem z relacji rodzinnych ($r = -0,25$) i własnego wykształcenia ($r = -0,25$).

Dyskusja

W prezentowanych badaniach testowano hipotezę nad związkiem cech osobowości powiązanych z tendencją do podejmowania działań o charakterze transgresyjnym a poczuciem zadowolenia z życia. Działania transgresyjne są szczególnym rodzajem zachowań – odbywają się w sytuacji niepewności i ryzyka. Osoba, które je podejmuje, wykorzystuje doświadczenie i wiedzę zgromadzoną w dotychczasowym życiu, ale nie ma określonej metody, która pozwoli jej osiągnąć cel, np. rozwiązać dany problem czy stworzyć dzieło sztuki.

Ten złożony proces transgresyjny wywołuje ciekawość, radość i dumę. [...] jest rodzajem samorealizacji. Wymaga jednak dużej wiedzy, inteligencji, otwartego umysłu, mozolnej pracy, odwagi, wytrwałości i odporności na stres (J. Kozielecki, 2001, s. 169).

Założono więc, że cechy osobowości wspierające podejmowanie takich działań będą korelowały pozytywnie z zadowoleniem z życia. Testowano zależności między zadowoleniem z życia a ekstrawersją, skłonnością do ryzyka i nadzieją na sukces.

Uzyskane rezultaty częściowo potwierdzają przyjętą hipotezę. Wskazują na pozytywny związek między **nadzieją na sukces**, zwłaszcza **siłą woli**, oraz **ekstrawersją** a różnymi wymiarami zadowolenia z życia. Najśłabsze związki dotyczą skłonności do ryzyka, która koreluje słabo (0,20) jedynie z niektórymi satysfakcjami cząstkowymi. Kierunek zależności nie jest tu jednak jednoznaczny (są korelacje dodatnie i ujemne).

Cechy, których związek z zadowoleniem z życia został potwierdzony w niniejszych badaniach, sprzyjają podejmowaniu działań wymagających odwagi i wysiłku na drodze do celu. Nadzieja na sukces rozumiana jest jako trwała dyspozycja, będąca zbiorem względnie stabilnych przekonań jednostki dotyczących jej możliwości zrealizowania przyjętego celu i planu działania (przekonanie o posiadaniu silnej woli) oraz spostrzegania siebie jako osoby zdolnej i zaradnej (przekonanie o umiejętności znajdowania rozwiązań). Kształtuje się ona w dzieciństwie oraz w toku nabywania doświadczeń w późniejszych okresach życia. Stanowi wzorzec myślenia, który wpływa

na interpretację sytuacji i ocenę szans powodzenia podejmowanych działań (M. Łąguna, J. Trzebiński, M. Zięba, 2005, s. 7-8). Konstrukty ten zbliżony jest pojęciowo m.in. do przekonania o własnej skuteczności czy optymizmu. Osoby o wysokim poziomie nadziei są gotowe bardziej wytrwale dążyć do celu, nie zniechęcają się przeszkodami. Skupiają się bardziej na możliwościach odniesienia sukcesu niż doznania porażki, oceniając wysoko prawdopodobieństwo osiągnięcia celu. Badania wskazują, że osoby takie deklarują większe poczucie własnej wartości i satysfakcji z życia, są bardziej aktywne i elastyczne, gdy napotykają przeszkody w realizacji celu (Affleck, Tennen, 1996; Kwon, 2000; Snyder, Pulvers, 2001; wszyscy za: M. Łąguna, J. Trzebiński, M. Zięba, 2005).

Jeżeli chodzi o cechy osobowości, potwierdził się zakładany związek między zadowoleniem z życia a ekstrawersją. Ekstrawersja jest miarą osobowości, który charakteryzuje jakość i liczba interakcji społecznych, a także poziom aktywności, energii i zdolność do odczuwania pozytywnych emocji. Osoby o wysokim poziomie ekstrawersji są aktywne, poszukują podniecia i stymulacji (np. stymulacji sensorycznej), wykazują tendencję do reagowania pozytywnymi emocjami w różnych sytuacjach (B. Zawadzki i in., 1998, s. 14-15). Można zatem przypuszczać, że osoby ekstrawertywne, o wysokiej nadziei na sukces, będą bardziej skłonne do podejmowania działań transgresyjnych. Warto także wspomnieć o neurotyczności, która okazała się cechą najsilniej powiązaną z zadowoleniem z życia, zarówno z najgłębszą warstwą (pragnieniem życia), jak i satysfakcjami częściowymi. Neurotyczność przejawia się podatnością na doświadczanie negatywnych emocji, takich jak strach, niezadowolenie, poczucie winy, nadmierny samokrytycyzm oraz wrażliwość na stres psychologiczny (B. Zawadzki i in., 1998, s. 13-14). Osoby o wysokiej neurotyczności przeżywają wyraźnie mniej satysfakcji ze swojego życia; przeżywany przez nie lęk powoduje też, że są mniej skłonne do podejmowania działań wymagających pewnej odwagi, przekraczania granic w sytuacji niepewności i ryzyka. Jeśli chodzi o zadowolenie z poszczególnych dziedzin życia, najsilniejszą negatywną korelację odnotowano w zakresie zadowolenia ze swoich osiągnięć ($r = -0,51$), co może wskazywać, że osoby te mają poczucie niezrealizowania, posiadania potencjału, którego nie wykorzystują w życiu.

W analizowanych badaniach najsilniejsze korelacje ujawniły się w zakresie związków nadziei na sukces oraz ekstrawersji i neurotyczności z satysfakcjami częściowymi. Dotyczą one tych sfer życia, które są w znacznej mierze związane z aktywnością człowieka: osiągnięcia, wykształcenie, czas wolny, relacje z kolegami, perspektywy na przyszłość, miejsce zamieszkania. Wyniki te są zgodne z koncepcją wymiarów szczęścia zaproponowanych w cebulowej teorii szczęścia. O ile najgłębsze pokłady szczęścia (pragnienie życia, ogólny dobrostan psychiczny) zależą bardziej od genetycznego wyposażenia jednostki, o tyle jego zewnętrzna warstwa zależy w pewnej mierze od

własnej aktywności człowieka, który kierując aktywnie swoim życiem, może zwiększać (bądź w pewnych okolicznościach zmniejszać) swój psychiczny dobrostan. Podejmując się aktywności ukierunkowanej na transgresję, rozwój, wymagającej wysiłku, ale i stanowiącej wyzwanie, osiąga stan zadowolenia, na który składają się nie tylko krótkotrwałe doświadczenia szczytowe (*flow*), ale i bardziej trwałe stan zadowolenia z życia.

Zakończenie

Jakkolwiek uzyskane rezultaty nie uprawniają do wyciągnięcia wniosku, że skłonność do zachowań transgresyjnych (aktywna, twórcza, ekspansywna postawa wobec świata) wiąże się z większym zadowoleniem z życia, to dają podstawę do prowadzenia dalszych, bardziej zaawansowanych badań w tym zakresie. Mogą stanowić także podstawę do refleksji nad oddziaływaniami wychowawczymi i edukacyjnymi, których celem jest kształtowanie osobowości transgresyjnej. Analizowane w prezentowanych tu badaniach cechy osobowości mogą wspomagać zachowania transgresyjne, co nie oznacza, że jednostki w nie wyposażone automatycznie będą takie działania podejmować. Sądzę, że tutaj pojawia się ogromna rola wychowania i edukacji, a więc stwarzanie warunków rozwoju ukierunkowujących aktywność jednostki na podejmowanie zachowań transgresyjnych (por. M. Stawiarska-Lietzau, E. Kornacka-Skwara, A. Miklewska, 2009).

Aktywna, twórcza postawa wobec życia, odwaga podejmowania wyzwań i przekraczania granic własnych możliwości zbliża nas do ideału życia wypełnionego sensem i szczęściem w sensie osobistym i społecznym.

Bibliografia

- Csikszentmihalyi, M. (2005). *Przeptyw*. M. Wajda-Kacmajor (tłum.). Taszów.
- Czapiński, J. (1994). *Psychologia szczęścia: przegląd badań i zarys teorii cebulowej*. Warszawa.
- Czapiński, J. (2001). Szczęście – złudzenie czy konieczność? Cebulowa teoria szczęścia w świetle nowych danych empirycznych. W: M. Kofta, T. Szutrowa (red.). *Złudzenia, które pozwalają żyć*. Warszawa.
- Kozielecki, J. (1987). *Koncepcja transgresyjna człowieka*. Warszawa.
- Kozielecki, J. (2001). *Psychotransgresjonizm*. Warszawa.
- Kozielecki, J. (2002). *Transgresja i kultura*. Warszawa.
- Łaguna, M., Trzebiński, J., Zięba, M. (2005). *Kwestionariusz Nadziei na Sukces*. Podręcznik. Warszawa.

- Stawiarska-Lietzau, M., Kornacka-Skwara, E., Miklewska, A. (2009). *Podjęcie ryzyka przez młodzież jako szansa rozwoju i wyzwanie edukacyjne*. W: A. Gofron, A. Adamska-Staroń (red.). *Podstawy edukacji. Ciągłość i zmiana*. T. 2. Kraków.
- Studenski, R. (2002). *Test Zachowań Ryzykownych*. Podręcznik. Katowice. Niepublikowany maszynopis.
- Studenski, R. (2006). *Skłonność do ryzyka a zachowania transgresyjne*. W: M. Goszczyńska, R. Studenski (red.). *Psychologia zachowań ryzykownych*. Warszawa.
- Tomaszewski, T. (1982). *Psychologia*. Warszawa.
- Zawadzki, B., Strelau, J., Szczepaniak, P., Śliwińska, M. (1998). *Inwentarz Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae. Adaptacja polska*. Podręcznik. Warszawa.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza psychotransgresyjnej koncepcji człowieka jako nowej płaszczyzny rozważań w zakresie oddziaływań edukacyjno-wychowawczych oraz jej związków z przeżywaniem zadowolenia z życia, a także prezentacja wyników badań pilotażowych dotyczących związków między wybranymi cechami osobowości powiązanych z zachowaniami transgresyjnymi a zadowoleniem z życia. Założono, że osoby życiowo aktywne, skłonne do podejmowania działań transgresyjnych będą wykazywały wyższy poziom zadowolenia z życia w porównaniu z osobami niepodejmującymi takich działań. W omawianych badaniach analizowano zależność między zadowoleniem z życia a ekstrawersją, skłonnością do ryzyka i nadzieją na sukces – cechami wspierającymi tendencję do zachowań transgresyjnych. Uzyskane rezultaty wykazały pozytywne korelacje zadowolenia z życia z ekstrawersją i nadzieją na sukces, częściowo potwierdzając postawioną hipotezę.

Summary

The analysis of psychotransgressive model of man as a new plane of consideration on education and its relationship with life satisfaction is the main goal of this article as well as presenting of the results of research on relationship between life satisfaction and chosen personality traits supporting tendency of transgressive behaviour. It is assumed that individuals who are more active in their life and prone to take transgressive behaviours are more satisfied of their life to those who are not. The relationship between life satisfaction and extraversion, hope of success and risk taking propensity was examined. The hypothesis was partly confirmed. The results showed that there is a positive correlation between life satisfaction and extraversion and hope of success.